

„Při studiu vyšetřovacích spisů obětí politických represí mi šel mráz po zádech,“ netají historik Mečislav Borák

Autor: Ivan Augustin

OPAVA - Prakticky neznámé osudy více než stovky Čechů a československých občanů, které v letech 1922-1953 popravil sovětský režim v Moskvě, poprvé přibližuje jen nedávno vydaný titul Moskevská pohřebiště, jehož autorem je prof. PhDr. Mečislav Borák, CSc., z Ústavu středoevropských studií Fakulty veřejných politik Slezské univerzity.

„Dosud jsme nevěděli, kdo při represích jmenovitě zahynul. Byla známá pouze některá jména, kupříkladu Jana Březiny z Kolína, polárního letce, jediného zahraničního účastníka letecké výpravy Ivana Papanina na severní pól v roce 1937, nejmladšího z popravených, který byl na smrt poslán v létě 1938 ve 24 letech. Mně se podařilo jmenovitě určit 121 popravených. Leží na všech pěti pohřebištích, jež v Moskvě ve dvacátých a hlavně na konci třicátých let k těmto účelům sloužila,“ uvedl prof. M. Borák. „Byl jimi parčík u Jauzské nemocnice, Vagaňkovský hřbitov, Donský hřbitov a krematorium, zvláštní objekt NKVD, tedy Lidového komisariátu vnitřních věcí, tzv. Kommunarka a konečně Butovská střelnice,“ vypočítal.

Hned v úvodu knihy její autor připomíná, že počty obětí a konkrétní jména nebyly dlouho známy. „Po letech pátrání lze konstatovat, že se jmenovitě podařilo určit více

než 1200 Čechů, bývalých československých občanů a obyvatel českých zemí, kteří byli v nekdějším Sovětském svazu popraveni z politických důvodů. V souvislostech našich národních dějin se tento počet obětí může jevit jako poměrně vysoký. Vždyť je to pětinašobek počtu popravených z politických důvodů v Československu v letech 1948-1960. Nicméně dobře vypovídá a o charakteru sovětského totalitního režimu,“ objasňuje.

Pro represivní politiku sovětského systému, jež vedla od rudého teroru k socialistické zákonnosti, násilné kolektivizaci až k hrůznému období masových operací NKVD, tzv. Velkému teroru v letech 1937-1938, jenž si vyžádal 700 tisíc zmařených životů, a nakonec k válečným a poválečným popravám, byl nepřítelem každý, kdo měl „cizí nádech“. Postupně ale přibývaly i politické důvody. K podezření ze špionáže stačilo, když si někdo dopisoval s rodinou z Československa. „Objeveny byly také naprosto absurdní příčiny. Tak občan německé národnosti Alexander Vogel z místní části Vyškova Nouzka byl 4. července 1937 zatčen s odůvodněním, že kompromitoval stranický a sovětský tisk a šířil anekdoty kontrarevolučního obsahu. Za čtyři měsíce ho komise NKVD a Prokurátora SSSR odsoudila k trestu smrti, s jehož

vykonání se otálelo jediný den,“ ilustruje prof. M. Borák.

Publikace se zabývá asi desetinou celkového počtu z výše uvedených z politických důvodů popravených Čechů a soustřeďuje se na Moskvu jako na správní centrum země. Tomu odpovídá struktura obětí, kterou tvoří příslušníci inteligence, profesní a politické špičky, zatímco v regionech mezi popravenými převažovali kvalifikovaní dělníci, řemeslníci a rolníci. Mezi oběťmi však nejsou pouze občané české národnosti, ale též sudetští Němci, Rakušané, Maďaři, Slováci, Židé, Srbové a Poláci, přičemž počet popravených není konečný, protože se stále objevují další informační zdroje.

„Za dobu, co se zabývám represemi, jsem už uvykl ledasčemu a stal se dosti otrlým. Když jsem však viděl ve vyšetřovacích spisech naprosté většiny případů, jakými prostředky, fyzickým násilím a hrozbami nutili nespravedlivě obviněné k podání nepravdivých výpovědí nebo k osočení dalších lidí, běhal mi mráz po zádech,“ přiznává prof. M. Borák, pro nějž je problematika perzekucí totalitních režimů ve 20. století vedle novodobých dějin Slezska v kontextu dějin českého státu a střední Evropy se zaměřením na druhou světovou válku a československo-polské vztahy dlouhodobým profesním zájmem.

Těžiště publikace představují lidské osudy sestavené z vyšetřovacích spisů Správy NKVD pro Moskvu a Moskevskou oblast, jež byly z bezpečnostních archivů převedeny do státního archivu Ruské federace. Dalším pramenem se pak pro autora práce stal archiv moskevského sdružení Memorial. „Domnívám se, že právě tyto životní příběhy konkrétních lidí, plné drastických zvratů a zcela nečekaných souvislostí, mohou vhodně doplnit statistiky a úřední dokumenty té doby a mohou nám pomoci i při nesnadném hledání odpovědí na otázky po příčinách a smyslu oněch událostí,“ dodává prof. M. Borák.

 Jeho slova necht' působí jako memento. Vždyť v totalitním sovětském režimu vynesly většinu výroků o trestu smrti mimosoudní orgány. „Řádily různé trojky, dvojky a rozkoly tribunály, navíc i vojenská kolegia soudních orgánů rozhodovala na základě zfalšovaných a vykonstruovaných obvinění. Rovněž pochování či pohřbení zlikvidovaných obětí zůstává eufemismem, protože byly naházeny do vykopaných jam a zahrnuty hlínou na pohřebištích, kde beze jména spočívají dodnes,“ uzavírá historik s tím, že alespoň částečného navrácení spravedlnosti se většině z nich dostalo v první vlně rehabilitací ve druhé polovině padesátých let, ale dalším teprve v první polovině let šedesátých. „A poslední si museli na morální satisfakci počkat až do začátku devadesátých let,“ potvrzuje prof. M. Borák.

Publikaci, jež je opatřena fotografiemi autora, sdružení Memorial Moskva, Státního archivu Ruské federace Moskva, snímky z rodinných archivů obětí a z internetových zdrojů, vydala Slezská univerzita v Opavě, Fakulta veřejných politik s podporou Grantové agentury ČR v souvislosti s řešením projektu „Perzekuce československých občanů v Sovětském svazu (1918-1956) realizovaného v letech 2009-2013 prof. PhDr. Mečislavem Borákem, CSc., doc. PhDr. Tomášem Staňkem, CSc., a prof. PhDr. Zdeňkem Jiráskem, CSc., pod registračním číslem 409/09/0555. V roli spolunositelů projektu figurovalo Slezské zemské muzeum.

Bc. Martin Kůs, vztahy s veřejností

Slezská univerzita v Opavě

Olbrichova 25, 746 01 Opava

telefon: 739 720 126, e-mail: martin.kus@slu.cz

Slezská univerzita v Opavě vznikla po listopadu 1989 nejprve jako dvě fakulty Masarykovy univerzity v Brně a následně Zákonem České národní rady z 9. července 1991 pak z těchto dvou fakult vznikla Slezská univerzita se sídlem v Opavě. Jedná se o veřejnou vysokou školu sídlící v Opavě a Karvině. V současné době má čtyři součásti: Filozoficko-přírodovědeckou fakultu v Opavě, Obchodně podnikatelskou fakultu v Karvině, Fakultu veřejných politik v Opavě a Matematický ústav v Opavě. Na ústavech, katedrách a specializovaných pracovištích univerzity v současnosti studuje na osm tisíc posluchačů.

Více o univerzitě a dění na ní najdete na www.slu.cz a www.inoviny.slu.cz